

NÄKÖKULMA

Taneli Hiltunen

Ensimmäisen maailmansodan sairaanhoitajien työskentely ja traumat minisarjoissa ja elokuvissa

ABSTRAKTI / ABSTRACT

Tässä näkökulma-artikkelissa tarkastellaan ensimmäisen maailmansodan britti- ja australialaisten sairaanhoitajien kokemusten ja niiden jättämien traumojen kuvaamista kolmessa televisiominisarjassa ja yhdessä elokuvassa. Kolme niistä valmistui ensimmäisen maailmansodan syttymisen sadantena muistovuonna 2014, ja kaikki ovat naisten käsikirjoittamia. Yhdessä ne avaavat fiktiotuotannoissa vähemmän esillä ollutta puolta naisten rooleista ja ammattitaidosta vuosien 1914–1918 koettelevien ja alati muuttuvien olosuhteiden keskellä sekä toisaalta selviytymiskeinoja sodanjälkeisessäkin maailmassa.

Elokuvat, televisiosarjat, ensimmäinen maailmansota, sairaanhoitajat, selviytyminen, olosuhteet, traumat, Britannia, Australia

154

FM Taneli Hiltunen, Turun yliopisto, taneli.hiltunen1@gmail.com

Nuori sairaanhoitaja Alice Ross-King laskeutuu huhtikuussa 1915 Kairossa siirtomaatyylisestä portaikko kohti potilassalia, josta kuuluu haavoittuneiden sotilaiden tuskaista huutoa. Saliin päästyään hän pysähtyy hetkellisesti lamautuneen oloisena. Näin alkaa australialainen televisiominisarja *ANZAC Girls* (2014), mutta kohtaaus antaa vasta aavistuksen tulevista kauhuista.

Sota-aikaa kuvaavat fiktiotuotannot olivat pitkään pääasiassa mieshahmojen ja sotilasyksiköiden kansoittamia. Naisia pääsi mukaan tarinoihin lähinnä sotatoimista kärsivinä siviileinä, sotasairaaloitten hoitajina ja sihteerinä. Näkökulma ei yleensä ollut heidän, tai motivaationa oli rakkaustarinan kertominen, mutta tämä on alkanut muuttua etenkin viime aikoina.¹ Moderneissa tuotannoissa sairaanhoitajat ovat yhä useammin ammattimaisia, taitavia, älykkäitä, itsenäisiä ja vahvoja.²

Sairaanhoitajien sotakokemusten kuvaamisen valkokankaalla ja televisiosarjoissa voi tämän näkökulma-artikkelin rajauksen kannalta liittää ensimmäisen maailmansodan satavuotismuisteluun vuosikymmen sitten, mutta kyse on laajemmasta ilmiöstä. Sairaanhoitajien ja toisaalta kättilöiden maailmaa ovat valottaneet esimerkiksi BBC:n *Hakekaa kättilö!* (*Call the Midwife*, 2012–) ja saksalainen *Charité* (2017–). Pidetyistä hittisarjojen hahmoista vaikkapa yksityisetsivä Phryne Fisher on toiminut

Kuva 1. Australialaiset sairaanhoitajat Linnoksen saarella saavat tiedon kollegojensa menehtymisestä torpedoiskussa. Kuvakaappaus ANZAC Girls -Blu-rayltä.

naisambulanssiyksikössä ensimmäisen maailmansodan ja *Outlanderin* aikamatkaaja Claire Fraser taisteluhuoltajana toisen maailmansodan aikana.

Ylipäätään naisten roolit ja kohtelemukset sota-aikoina ovat saaneet aiempaa enemmän huomiota osakseen. Siinä missä tässä artikkelissa fiktiotulkintojen ja omaelämäkerrallisen teoksensa kautta esiintyvä britti Vera Brittain (1893–1970) oli ainoa naiskirjoittaja aselevon 50. muistovuonna 1968 julkaistussa esseekokoelmassa *Promise of Greatness*³, nyttemmin esimerkiksi lukuisia vapaaehtoisina sairaanhoitajina palvelleiden päiväkirjoja on julkaistu taustoitettuina.⁴

Akateemisessa tutkimuksessa sairaanhoitajien työskentelyä ensimmäisessä maailmansodassa on valotettu esimerkiksi rintamakokemuksista kirjoittamisen⁵ ja traumojen kontrolloimisen⁶ kautta. Ylipäätään naisten työnteke sodassa on alettu huomioida tutkimuksessa viimeistään 1980-luvulta lähtien. Toisen maailmansodan kontekstissa sitä on voitu käsitellä tuotannon ja patriarkaatin konfliktina⁷ ja tarkemmin vaikkapa ensimmäisen maailmansodan ammustehtaiden naistyöntekijöiden näkökulmasta⁸. Laajimmillaan on hahmotettu sodan vaikutuksia naisten identiteetteihin.⁹

Kiinnostusta aihepiiriin on edistänyt sekin, että pääasiassa keskiluokkaisten sairaanhoitajien joukossa oli myös Agatha Christien kaltaisia tulevia kuuluisuuksia. Christie sekä hyödynsi sotavuosina kertynyttä tietotaitoaan dekkarikirjailijana että kärsi traumoista ja käytti hypnoosia niiden hoitamiseen, minkä jäljille on päästy vasta hiljattain.¹⁰

Käsittelen artikkelissani sitä, miten brittiläisten ja australialaisten sairaanhoitajien työskentelyä, olosuhteita ja psyykkisesti traumatisoivia kokemuksia sekä toisaalta selviytymiskeinoja on kuvattu minisarjassa *Testament of Youth* (1979)¹¹ ja samannimisessä elokuvaversiossa (2014)¹² sekä minisarjoissa *The Crimson Field* (2014)¹³ ja *ANZAC Girls* (2014)¹⁴. Ne ovat kaikki naisten käsikirjoittamia.

Testament of Youth -minisarja ja -elokuva ovat jääneet Suomessa verrattain vähälle huomiolle, sillä elokuvaversio ei tullut ilmestyessään teatteriensi-iltaan eikä kummastakaan ole täällä julkaistu tallennetta. Sama koskee myös australialaista *ANZAC Girls*ä, mutta BBC-tuotantoa oleva *The Crimson Field* sitä vastoin esitettiin takavuosina YLEllä tuoreeltaan nimellä *Kenttäsairaalan naiset*.

Vahvaa yhteishenkeä ja kärsimystä kenttäolosuhteissa

ANZAC Girlsin ja *The Crimson Fieldin* kerronnan dynamiikasta löytyy merkittäviä eroja, jotka vaikuttavat tarinoiden syvyyteen ja siihen, miten sairaanhoitajien olosuhteita sodan keskellä käsitellään. Siinä missä *The Crimson Fieldin* näyttämönä on yksi ja sama kenttäsaairaala Ranskassa lyhyen aikajänteen puitteissa, *ANZAC Girlsin* australialaiset ja uusiseelantilaisetkin sairaanhoitajat kokevat vuosina 1915–1918 sodankäynnin heitä paikasta toiseen siirtelevän vaikutuksen useaan otteeseen. Rakenne tuokin sikäli mieleen klassiset taisteluyksikkökuvaukset.

The Crimson Fieldin tapaan *ANZAC Girls*, joka perustuu osittain Peter Reesin teokseen *The Other ANZACs: Nurses at War 1914–1918*¹⁵, punoo tarinaansa myös kunkin historiallisen hoitajan yksityiselämää rakkaussuhteista äkillisiin menetyksiin. *ANZAC Girlsissä* tämä on kuitenkin toteutettu tavoilla, joista tulee vähemmän mieleen *Downton Abbeyn* kaltainen henkilökonflikteilla ja salaisuuksilla juonta liikutteleva epookkidraama, vaikka niilläkin on sijansa sarjan lukuisissa käänteissä.

Ihmisten jaottelu syntyperän ja kansallisuudenkin perusteella on yhteistä imperiaalista

Kuva 2. Roland Leightonin mudan ja veren peitossa olevat kenttävarusteet sekä Vera Brittainin reaktio. Kuvakaappaukset *Testament of Youth* -DVD:ltä ja Blu-rayltä.

tematiikkaa hyvin monille edvardiaaniseen kauteen ja ensimmäiseen maailmansotaan sijoittuville sarjoille ja elokuville. *ANZAC Girls* osoittaa joidenkin brittiläisten osastonjohtajien ylemmydentunnon ja ylimielisyyden esimerkiksi huomautuksilla karmiininpunaisen puoliviitan käyttöoikeudesta ja ANZAC-hoitajien ”epätäsmällisyydestä ja kurittomuudesta”. Niihin tosin vastaavat päättäväisesti ja arvonsa osoittaen niin hoitajat itse kuin tarvittaessa myös heidän johtajansa¹⁶ Grace Wilson (Caroline Craig).

ANZAC Girlsin täyden koulutuksen saaneet hoitajat eroavat *The Crimson Fieldin* vapaaehtoisista Voluntary Aid Detachment -hoitajista¹⁷ siten, että heillä on asema – joskin vaikea ja komplikaatioherkkä sellainen – osana Australian armeijaa, minkä nojalla osastohoitajilla on suomalaisittain vänrikin¹⁸ kunnia-arvo. Tämä johtaa tiukkojen sääntöjen nojalla siihen, että he eivät saa palveluksesta erottamisen uhalla

olla tuttavallisia tai mennä naimisiin aliupseerien ja miehistöön kuuluvien kanssa. Asiaa kuitenkin saatetaan katsoa läpi sormien, mikäli hoitaja on pätevä ja luotettava.

Vaikka naishoitajat kohtasivat epäilyä ja aliarvioimista armeijan taholta, he osoittivat itsensä korvaamattomiksi. Erityisen ansiokas palvelus voitiin palkita kunniamerkein, kuten australialainen Alice Ross-King (Georgia Flood) Military Medalilla haavoittuneiden pelastamisesta romahtaneen hoitoteltan alta saksalaisten ilmahyökkäyksen aikana *casualty clearing* -asemalla Trois Arbresissa Ranskassa. Korkeimman sairaanhoitajillekin myönnettävän kunniamerkin seremoniakohtauksessa antava kenraali William Birdwood mainitsee perusteluina urhoollisuuden, kylmäpäisyyden ja velvollisuudelle omistautumisen lisäksi myötätuntoisen toiminnan.¹⁹

ANZAC Girlsin päähenkilöt aloittavat helmikuussa 1915 sotapalveluksensa Australian Army Nursing Servicen riveissä Kairosta, mutta taistelujen painopisteen vaihtuessa he siirtyvät joukkojen lähistölle. Kairo antaa matkan varrella toisiinsa kiintyville toveruksille tuntuman sotilassairaalan arkeen ja toimintakulttuuriin. Samalla he saavat aavistuksen kauheuksista, joita he joutuvat kohtaamaan tulevina kuukausina ja vuosina jopa päivittäin. Miten sairaanhoitajien kohtaamia potentiaalisen traumaattisia tilanteita ja niiden käsittelemistä kuvataan?

Kesän ja syksyn 1915 aikana pahimpiin oloihin joutuu Gallipolin edustalle karulle Límnoksen saarelle lähetetty ryhmä. Paikalla ei ole aluksi lainkaan sairaalarakennelmia, vaan haavoittuneita hoidetaan taivasalla, mikä tulee tulokkaille järkytyksenä. Potilaille riittää vettä vain siemauksia, ja sairaanhoitajat joutuvat repimään alushameensa sidetarpeiksi.

Sekä helteellä että ilman viilentyessä jäätäväksi sisaret jakavat hoidettaviensa hengenvaaralliset olot, sillä lavantauti, kurkkumätä, beriberi ja muut sairaudet ja infektiot sekä paleltumat ovat alituisena uhkana. Olive Haynes (Anna McGahan) toteaaakin sarkastisen osuvasti, että ”onneksi meidän työmmme ei vaadi hygieniaa”.²⁰

Enimmäkseen sisaret pystyvät tahdonlujudellaan käsittelemään toivottomalta tuntuvaa tilannetta niin että he kykenevät, tilanteen salliessa päivälomien avulla, jatkamaan potilaidensa pelastamista ja hoitamista. Koettelevuus toistuu Ranskassa vuosina 1917–1918 sekä brittikomentoon alistetuissa että ANZAC-johtoisissa kenttäsairaaloissa ja *casualty clearing* -asemilla. Niissä kuolemanvaaraa tuovat lisäksi kaasuummukset ja ilmapommitukset, joiden aikanakin joudutaan tekemään leikkauksia.

Srapnelliammusten repimistä raajoista päävammoihin ja nesteestä täyttyviin keuhkoihin *ANZAC Girls* näyttää graafisesti mutta toteavasti haavoittuneiden tuskan, mikä tehostaa empaattisen kerronnan uskottavuutta myös hoitajien kannalta. Lisäänsiona monessa kohtaa tilaa annetaan hoitamisen ja lääkinnän tietotaidolle – sukupuolitautien hoitovälineistöä aina anestesiakäytäntöihin.

Vuorojen aikana hoitajat vastaavat itsestään ja tekemisistään, mutta etenkin vapaahetkinä näkyy käsitteeksi muodostunut australialainen *mateship*-henki: hoitajat ovat valmiita auttamaan toisiaan

MAINOS

TÄMÄ ON TARINA, JOTA EI SAA UNOHTAA

MUISTI.ORG

pyyteettömästi, ja murtumispisteessä he saavat lohdutusta ja tukea, vaikkeivat sitä pyytäisikään – oli sitten kyse uuvuttavasta työtaakasta tai henkilökohtaisista tragedioista. Niinkin yksinkertainen asia kuin ”The Song of Australian” soittaminen gramofonilla²¹ tai laulaminen pitää yllä yhteishenkeä. Gallipolin taistelun²² alkamisen ensimmäinen vuosipäivä puolestaan auttaa muistamaan siinä menehtyneitä maanmiehiä.

The Crimson Fieldin VAD-sairaanhoitajat ovat eripuraisempi, toistensa ajattelutapoihin totutteleva joukko naiivista Flora Marshallista (Alice St. Clair) menneisyytensä painamaan Kitty Trevelyaniin (Oona Chaplin). Silti tosipaikan tullen hekin löytävät toisensa.

The Crimson Field päästää katsojan vähemmällä haavoittuneiden kärsimysten suhteen ja voi jättää jopa sanitoidun mielikuvan, mutta vastaan tulevia odottamattomia tilanteita on toteutettu niin, että ne nousevat esiin. Hyvä esimerkki on, kun Flora Marshall vie ensimmäisen työpäivänsä aikana kääreitä pestäviksi. Niiden seasta tippuu kolme amputoitua varvasta. Flora on ymmällään ja järkyttynytkin mutta heittää ne lopulta sotilaspalvelijan neuvomana polttouuniin. ”Entä jos en totu tähän?”, hän kysyy. Kun sotilaspalvelija on poistunut, Flora pitää hiljaisen rukoushetken.²³

Huomion voi kiinnittää myös tapoihin, jolla kerronta viedään päätökseen. *ANZAC Girlsin* keskushenkilöiden sodanjälkeisten vaiheiden jälkeen luetellaan australialaisten ja uusiseelantilaisten hoitajien kokonaismäärän²⁴ lisäksi heille myönnettyt kunniamerkit. Valinta on kunnioittava ja patrioottisävytteinen. *The Crimson Field* sitä vastoin käyttää sitaattia saksalaisten Belgiassa vuonna 1915 teloittamalta Edith Cavellilta²⁵: ”Patriotismi ei riitä. En saa tuntea vihaa tai katkeruutta ketään kohtaan.”²⁶

Tuskallinen matka vanhan maailman tuhosta uuteen ymmärrykseen

158

Yhdeksi 1900-luvun merkittävimmistä sotavuosien omaelämäkertoista on nostettu englantilaisen Vera Brittainin *Testament of Youth* (ensipainos 1933), jossa hän kuvaa muiden vaiheidensa ohella laajasti kokemuksiaan sotilas- ja kenttäsaaraloissa Lontoossa, Maltalla ja Ranskassa. Sukupolven ääneksi kutsutun Brittainin hallitun emotionaalinen ja rehellinen tyyli kertoa elämänsä raskaimmiksi muodostuneista vuosista on oikeissa käsissä hyvin elokuvallista materiaalia, mutta BBC:llä kesti tarttua aiheeseen vuoteen 1979 asti, ja elokuva toteutui vasta symbolisesti tärkeänä muistovuonna 2014. Taustalla voi olla vaikeasti käsiteltävä kansallinen trauma, jonka ensimmäinen maailmansota jätti britteihin ympärysaltojen voittoon päättymisestä huolimatta.

Sodan syttyessä opinnot Oxfordin Somerville Collegessa aloittavan Veran (minisarjassa Cheryl Campbell, elokuvassa Alicia Vikander) vaikea päätös hakeutua VAD-sairaanhoitajaksi kesällä 1915 kumpuaa halusta tehdä osansa rintamalla kärsivien sotilaiden auttamiseksi. Toisaalta se tuo Veran henkisesti ja konkreettisestikin lähemmäksi upseereina palvelevien kihlattunsa Roland Leightonin, veljensä Edwardin sekä heidän parhaiden ystäviensä Victor Richardsonin ja Geoffrey Thurlow’n kanssa. Kesäkuuhun 1918 mennessä he kaikki ovat kaatuneet tai menehtyneet vammoihinsa saaraloissa.

Testament of Youth -minisarjan ja -elokuvan raastavimpia kohtauksia on Rolandin takin, lakin ja muiden hänen päällään osumahetkellä olleiden kenttävarusteiden saapuminen perheen kotiin paketissa. Kun myötätunnosta annetulla vapaalla oleva Vera astuu sisään, hänen vimmaisen musertunut reaktionsa ja visuaalinen toteutus vastaa vahvasti sitä mitä Brittain itse on kopioinut veljelleen lähettämästään kirjeestä *Testament of Youth* -teokseensa: ”Kaikki,” kirjoitin myöhemmin Edwardille, ”varusteet olivat kosteita, kuluneita ja paksun mutakerroksen peitossa. [...] Näiden vaatteiden haju oli hautausmaiden ja kuoleman haju.”²⁷

Kuva 3. Haavoittuneiden loputtomat rivistöt ja voimiensa rajoilla sinnittelevät sairaanhoitajat kenttäsairaalan ulkopuolella Étaplesissa. Kuvakaappaus *Testament of Youth* -Blu-rayltä.

Vera siirtyy elokuussa 1917 palvelemaan rintamalinjojen taakse Pohjois-Ranskaan Étaplesiin 24. kenttäsairaalaan, jonka olot ovat kammottava sekoitus vakavasti haavoittuneita ja akuuttia puutetta tarvikkeista, lääkkeistä ja henkilökunnasta. Varsinkin elokuvaversiossa kaoottisen realistisesti toteutetut kenttäsairaalakohtaukset eivät kaunistele haavojen lohduttomuutta ja tilanteen psykofyysistä painolastia hoitajille. Vaikuttavaksi symboliksi tälle kaikelle voisi nostaa ulos mutaiselle kentälle kannetut loputtomat paririvistöt, jotka saavat jo paljon nähneen Veran seisahtumaan niiden keskelle.²⁸ Tämä vastaa sairaanhoitajien raportteja, että potilaita virtasi sisään ja ulos jatkuvasti keskellä kauheita olosuhteita: ei sänkyjä ja rajallinen määrä vilttejä ja paareja sekä muita välttämättömyyksiä.²⁹

Edellä mainittu on jo itsessään mieltä järkyttävää, mutta vielä syvemmälle sodan aiheuttamiin traumoihin *Testament of Youth* päästään sairaalaympäristön ulkopuolella. Tässä on selkeä ero minisarjaan: siinä missä sodan päätyttyä siinä etualalle alkavat feministisesti nousta myös Veran alkuvaiheet toimittajana ja kirjailijana³⁰, elokuva keskittyy loppupuolellaan sodan jättämien traumojen purkamiseen.

Toivottomuudessaan pysäyttävä on kohtaaminen, jossa Vera veljensäkin kaatuneena menetettyään juoksee itkien nummelle, työntää paljaat jalkateränsä mutaan ja puristaa sitä nyrkeillään. Hetki kuvastaa voimakasta yksin jäämisen tunnetta, josta Brittain kirjoittaa näin:

Ensimmäisen elämän, joka päättyi Edwardin kuolemaan vuonna 1918, ja toisen, joka alkoi ystäväydessä Winifredin [Holtbyn] kanssa vuonna 1920, välillä ei ole muita linkejä kuin Rolandin perhe ja minun vanhempani; ainoastaan he muistavat maailman, joka minulle pyöri Edwardin, Rolandin, Victorin ja Geoffreyyn ympärillä. Muista, joihin olen nyt syvimmin kiintynyt – Winifred, mieheni ja lapseni – yksikään heistä ei tiennyt nimeltä ketään aikalaisistani, joilla oli merkitystä minulle elämässä ennen vuotta 1918. Jonkin aikaa tunsin toivottomuutta, jopa katkeruutta, koska he eivät voineet jakaa muistoja, mutta nyt olen tottunut vierailemaan menneessä maailmassa yksin.³¹

Aselevon hetkellä 11.11.1918 kello 11 Vera on töissä arvostetussa Queen Alexandra's Military Hospitalissa Lontoossa ja lähtee kävelemään kohti lähellä olevaa kirkkoa. Hän välttelee ympärillään kaduilla juhlivia sotilaita ja siviilejä ja järkkyy voimakkaista äänistä.³² Päästyään sisään hän asettuu

sivummalle muista sodassa läheisiään menettäneistä naisista, ja hänen mielensä kuvana näkyy ahdistava vajoaminen syvään, tummaan vesimassaan.

Elokuvan Vera näkee valveunia ja painajaisia kuolevista ystävistään ja löytyy tuupertuneena Somerville Collegen pihalta. Brittainin teoksesta on luettavissa hänen selviytyjänä kokemansa syyllisyys.³³ Nämä ovat välähdyksiä todellisuudesta, jossa osa palveluksessa olleista ja entisistä sairaanhoitajista ei pystynyt selviytymään. Traagisimmillaan ylikuormitus, väsymys ja ahdistuneisuus johti menehtymisiin ja jopa itsemurhiin.³⁴

Sen enempää elokuvaversio kuin minisarjakaan ei kuitenkaan jätä Veraa henkilökohtaisen synkkyyden vangiksi, vaan kuten historiallinen Brittain, Vera palaa jatkamaan opintojaan Oxfordin yliopistoon vuonna 1919.³⁵ Opiskellessaan hän kohtaa niin ikään tulevan kirjailijan Winifred Holtbyn (Alexandra Roach), joka sinnikkäästi – Veran torjunnasta huolimatta – päättää tukea häntä pääsemään eroon kuluttavasta sulkeutuneisuudestaan ja oppimaan elämään ”meitä kaikkia ympäröivien haamujen” kanssa. Jälleen ystävyuden parantava voima auttaa pahoin kärsinyttä mieltä tulemaan toimeen sotatraumojen pitkäaikaisten vaikutusten kanssa.

Rutiineihin totutteleva Vera alkaa avautua ympärillään kampusalueella näkyvälle luonnon keväiselle kauneudelle. Hän palaa kotiseudulleen Buxtoniin ja uimaan järveen, jossa hän ja läheisimmät miespuoliset ystävänsä nähtiin avauskohtauksessa ennen sotaa. Vera näyttää tehneen rauhan itsensä kanssa ja vannoo mielensisäisellä äänellä muistavansa ”teidät kaikki”.³⁶

Vera Brittainin pyrkimys ymmärtää, mitkä voimat tuhosivat hänenkin entisen maailmansa, johti hänet yhä vahvemmin kohti vasemmistopasifismia. Elokuva-Vera pitää debattitilaisuudessa spontaanin, voimakkaasti vetoavan sodanvastaisen puheenvuoron myös saksalaisten valtavan kärsimyksen tunnustamiseksi. Siinä hän palaa hetkeen erään kuiviin vuotavan, rakastetultaan anteeksiantoa pyytävän saksalaisen vierellä. Tämä käsikirjoituksellinen ja näyttelijäntaidon helmi tuo vuosien epäitsekäälle hoitotyölle laajemman, tämän päivänkin sotiin resonoivan merkityksen.

Lopuksi

Sairaanhoitajat ovat terveydenhoidolle kriittisen tärkeinä toimijoina universaaleja ja arvostettuja, mitä koronapandemian vuodetkin ovat entisestään vahvistaneet. Heistä sodan keskellä kertominen faktoja hyödyntäen mutta fiktion keinoin on vaihdellut *The Crimson Fieldin* kaltaisista suosittuja pukudraamojen konventioita käyttävistä, suhteellisen riskittömistä tuotannoista *ANZAC Girlsin* ja *Testament of Youthin* katsojaa haastavampaan näkemyksellisyyteen. Niillä on rohkeutta kertoa sekä yhteishengestä ja selviytymisestä että äärimmäisen vaikeista työskentelyolosuhteista ja psykofyysisestä paineesta.

Enin osa sairaanhoitajista oli keskiluokkaisia ja osa yläluokan edustajia, mutta ensimmäisen maailmansodan narratiivi pysyi pitkään miehisenä juoksuautoineen, strategiakarttoineen ja khakiunivormuineen. Ylipäätään naisten toimiminen sota-alueilla oli pitkään vähemmän tunnettu näkökulma vaikkapa toiseen maailmansotaan verrattuna, mutta kiinnostus aihepiiriä kohtaan on selvästi ollut kasvussa niin populaarikulttuurin kuin akateemisen tutkimuksenkin kautta.

Ensimmäisen maailmansodan sairaanhoitajien fiktiokuvaukset ovat kulkeneet pitkän tien aikalaisten propagandasävytteisten filmien pyhimysmäisistä, kansakuntaa symboloivista, itsensä uhraavista ja epäluotettavistakin hahmoista³⁷ tämän päivän tuotantojen yhä monipuolisempiin ja nyansoituneisiin tulkintoihin. Mielenkiintoista nähdä, tehdäänkö kuluvastä syksystä eteenpäin uusia, todellisten sairaanhoitajien tarinoista ammentavia dramatisointeja ja dokumenttielokuvia, kun ensimmäisen maailmansodan syttymisestä on jälleen kulunut tasavuosia.

¹ Ks. esim. David J. Stanley, ”Celluloid Angels: a research study of nurses in feature films 1900–2007”. *Journal of Advanced Nursing* 64(1) (2008), 84–95. Tutkimuksessa käsitellyistä 574 elokuvasta, joissa päähenkilöt ovat sairaanhoitajia, 73:ssa juoni liittyy sairaanhoitajiin sodassa.

² Ks. Maria Teresa Icart Isern, ”Nurses in film: The evolution of a profession through cinema”. *Métode*, Narrating health – Winter 2017/2018. (<https://metode.org/issues/article-revistas/nurses-in-film.html>)

³ Alan Bishop & Mark Bostridge, ”Introduction”, 7. Teoksessa Alan Bishop & Mark Bostridge (eds.), *Letters from a Lost Generation: First World War Letters of Vera Brittain and Four Friends*. (London: Virago, 2014), 1–8.

⁴ Brittainin oman päiväkirjan (*Chronicle of Youth: War Diary 1913–1917*, London: Victor Gollancz, 1981) lisäksi esimerkiksi britti Edith Appletonilta (*A Nurse at the Front: The First World War Diaries of Sister Edith Appleton*, Simon & Schuster 2013) ja australialaiselta Dorothea Crewdsonilta (*Dorothea's War: The Diaries of a First World War Nurse*, Weidenfeld & Nicolson 2013).

⁵ Christine E. Hallett, *Nurse Writers of the Great War*. (Manchester: Manchester University Press, 2016). Margaret R. Higson, *Nurses at the Front: writing the wounds of the Great War*. (Boston: Northeastern University Press, 2001).

⁶ Christine E. Hallett, *Containing Trauma: nursing work in the First World War* (Manchester: Manchester University Press, 2009).

⁷ Penny Summerfield, *Women Workers in the Second World War: Production and Patriarchy in Conflict*. (London: Croom Helm, 1984).

⁸ Esim. Angela Woollacott, *On Her Their Lives Depend: Munitions Workers in the Great War*. (Berkeley: University of California Press 1994). Deborah Thom, *Nice Girls and Rude Girls: Women Workers in World War I*. (London: I.B. Tauris, 1998).

⁹ Ks. esim. Susan R. Grayzel, *Women's Identities at War: Gender, Motherhood, and Politics in Britain and France during the First World War*. (Chapel Hill: University of North Carolina Press, 1999). *Representing, Remembering and Rewriting Women's Histories of the First World War* (eds. Maggie Andrews, Alison Fell, Lucy Noakes & June Purvis). *Women's History Review*, Volume 27, 2018.

¹⁰ Tätä näkökulmaa Christien elämän tärkeimpiin käännekohtiin on käsitelty Lucy Worsleyn johdolla dokumenttiminisarjassa *Agatha Christie – nainen dekkarien takana* (*Agatha Christie: Mystery Queen*, BBC, 2022).

¹¹ *Testament of Youth* (BBC, 1979). O: Moira Armstrong. KK: Elaine Morgan. 275 min. DVD:n julkaisija: BBC. Vaikka kyseinen minisarja on huomattavasti artikkelin muita fiktiotuotantoja ja tutkimuskirjallisuutta vanhempi, olen valinnut sen mukaan osoituksena sairaanhoitajien sotakokemusten käsittelystä populaarikulttuurissa jo 1970-luvun puolella ja myös Vera Brittainin sodanjälkeisten vuosien kuvaamista koskevan, elokuvaversioon verrattuna näkökulmallisen painotuseron – kirjailijanuran alku kontra traumat – vuoksi.

¹² *Testament of Youth* (Britannia 2014). O: James Kent. KK: Juliette Towhidi. 130 min. Blu-rayn julkaisija: Lionsgate.

¹³ *The Crimson Field* (BBC 2014). O: Richard Clark, David Evans ja Thaddeus O'Sullivan. KK: Sarah Phelps. 353 min. Blu-rayn julkaisija: PBS.

¹⁴ *ANZAC Girls* (ABC, Australia 2014). O: Ken Cameron ja Ian Watson. KK: Niki Aken ja Felicity Packard. Blu-rayn julkaisija: Dazzler Media. 348 min.

¹⁵ Crows Nest, New South Wales: Allen & Unwin, 2008. Kun *ANZAC Girls* -minisarja julkaistiin, kirjasta otettiin uusi painos samalla nimellä.

¹⁶ Termi englanniksi *matron*.

¹⁷ Ensimmäisen maailmansodan aikana yli 90 000 brittiä palveli VAD-hoitajina. 10 000 työskenteli sotaministeriön alaisissa sairaaloissa ja heistä 8 000 ulkomailla Ranskassa, Maltalla, Serbiassa, Salonikassa, Egyptissä ja Mesopotamiassa. Sue Light, ”British Military Nurses and the Great War: a Guide to the Services”. *The Western Front Association*. (<https://www.westernfrontassociation.com/world-war-i-articles/british-military-nurses-and-the-great-war-a-guide-to-the-services/>)

¹⁸ Englanniksi *second lieutenant*.

¹⁹ *ANZAC Girls*, jakso 6. Osoituksena kyseisen yöhyökkäyksen rajuudesta Alice tarttuu erään sotilaan irti räjähtäneeseen ja katon läpi pudonneeseen jalkaan, kun hän suojelee ja rauhoittaa teltassa olevaa potilasta.

²⁰ *ANZAC Girls*, jakso 2.

²¹ *ANZAC Girls*, jakso 4. Myös *Testament of Youthin* elokuvaversioon Vera Brittain käyttää gramofonia kuumehoureisen veljensä rauhoittamiseen.

²² Gallipolin taistelussa (19.2.1915–9.1.1916) vastakkain olivat Britti-imperiumin ja ranskalaiset sekä Osmani-imperiumin divisioonat. Yhtenä strategisena tavoitteena oli saada hallintaan laivaliikenteelle tärkeä Dardanellien salmi. Maihinnousua seuranneista operaatioista tuli erittäin katkeria ja verisiä. Pelkästään australialaisten tappiot olivat 8 709 kaatunutta ja 18 500 haavoittunutta, uusiseelantilaisten puolestaan 3 431 kaatunutta ja 4 140 haavoittunutta. Kummankin osapuolen tappiot olivat yhteensä noin 555 000 sotilasta, joista kaatuneita yli 110 000. Taistelun päätyminen osmanijoukkojen voittoon johti Britanniassa hallituskriisiin ja laivastoministeri Winston Churchillin eroon.

Australialaisten näkökulmasta taistelutapahtumia on kuvattu Peter Weirin klassikkoelokuvassa *Gallipoli* (1981) ja yksityiskohtaisemmin samannimisessä minisarjassa (Nine Network Australia, 2015).

²³ *The Crimson Field*, jakso 1.

²⁴ Yli 3 700 australialaista ja uusiseelantilaista sairaanhoitajaa palveli ulkomailla ensimmäisen maailmansodan aikana.

²⁵ Cavellin tarina on filmatisoitu mustavalkoelokuvien aikakaudella pariinkin otteeseen, tunnetuimpana Hollywood-tuontanto *Nurse Edith Cavell* (1939), jossa pääosaa näytteli britti Anna Neagle.

²⁶ *The Crimson Field*, jakso 6.

²⁷ Vera Brittain, *Testament of Youth: An Autobiographical Study of the Years 1900–1925*. (London: Virago Press, 2014 [1933]), 225.

²⁸ Elokuvan tekijät ovat saattaneet hakea myös populaarikulttuurista miellelyhtymää, sillä kohtaaus muistuttaa kompositioltaan kuuluisaa vastaanlaista *Tuulen viemää* (1939) -klassikosta.

²⁹ Kayla Campana, "Sacrificing Sisters: Nurses' Psychological Trauma from the First World War, 1914–1918". Master of Arts thesis. (University of Central Florida, 2022), 17. (<https://stars.library.ucf.edu/etd2020/983/>)

³⁰ *Testament of Youth* (1979), jakso 5.

³¹ Brittain, *Testament of Youth*, 453–454. Suomennos omani.

³² Jälleen elokuvassa tavoitetaan Brittainin 1930-luvulla kirjoittaman kuvauksen henki: "[P]onnistelin aaltoilevien, kiljuvien väkijoukkojen läpi Piccadillyllä ja Regent Streetillä [...]. [...] Erottauduin muista [hoitajista] ja kävelin hitaasti Whitehallia ylös sydämeni vajotessa yhtäkkiseen kylmään tyrmistykseen. [...] Sota oli ohi, uusi aika oli alkamassa, mutta kuolleet olivat kuolleita eivätkä koskaan palaisi." Brittain, *Testament of Youth*, 423–424. Suomennos omani.

³³ Brittain, *Testament of Youth*, ks. esim. 448.

³⁴ Campana, "Sacrificing Sisters", 36. Campanan tutkimus tuo esille aspekteja, joita yksikään tässä käsitellyistä tuotannoista ei sisällytä kerrontaansa: sairaanhoitajille tarkoitetut lepoklubit ja toipilaskodit sekä traumatisoituneiden fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin auttaminen sodan jälkeenkin. Sotavuosina useat tuhannet naiset olivat hoidettavina klubeilla ja kodeissa, ja monet pystyivät palaamaan palvelukseen. Ks. Campana, "Sacrificing Sisters", 39–46.

³⁵ Elokuva jättää kertomatta, että Brittain vaihtoi pääaineensa englantilaisesta kirjallisuudesta historiaan. Hän halusi ymmärtää, miksi maailma joutui yli neljä vuotta kestäneeseen veriseen tragediaan.

³⁶ Lopussa on myös melankolinen montaasi, jossa Veralle ja hänen ystävilleen tutut paikat nähdään tyhjinä muistuttamassa peruuttamattomista menetyksistä.

³⁷ Ks. Alison S. Fell, "Introduction: Remembering First World War Nursing: Other Fronts, Other Spaces". *Journal of War & Culture Studies*, Vol. 11 No. 4, November 2018, 269–272. (<https://doi.org/10.1080/17526272.2018.1523779>)